

УДК 140.8; 821.161.2; 22.015

ББК 81.2; 83.3

ВІН ДАВ СВОЄМУ НАРОДУ ВІРУ В ЙОГО ВЛАСНУ МОВУ...**Т.І. Котенко¹, В.А. Шендеровський²**¹ Національна бібліотека України ім. В. Вернадського,
пр. 40-річчя Жовтня, Київ, 03039;² Інститут фізики НАН України, м. Київ, 03028, пр. Науки, 46,
тел. (+38044) 525-07-77, e-mail: schender@iop.kiev.ua

У статті висвітлено подвижницьку діяльність та доробок української духовної та культурно-мовної спадщини педагога, письменника та автора першого перекладу Євангелія українською мовою Пилипа Морачевського.

Ключові слова: українська мова, національний чинник, Євангеліє, духовність, література.

Цей чоловік залишив нам духовний заповіт: «українське щире серце, українську мову, любов до нашої рідної матері – України». Прочитаймо рядки, написані ним десь півтора століття тому назад:

*Захуйте мою пісню
Коло свого серця:
Може, й вам її співати
Коли доведеться
Вашим браттям, або дітям,
Або унучатам,
Або так яким сердешним
Українським хлоп'ятам:
Щоб тямилі свою матір,
Рідну Україну,
Та й згадали добрим словом
Чумака Чуприну...*

Ім'я цієї людини – Пилип Морачевський, а його діяльність заслуговує на те, щоби нині при відродженні української державності ми згадали всіх, хто творив нашу ментальність, нашу національну свідомість [1]. Адже, ще сьогодні його ім'я є малознаним, через радянські ідеологічні стереотипи замовчування всіх, хто не працював на їхню ідеологію. Тож на початку кілька слів із життєпису.

Пилип Морачевський – чернігівський дворянин, високоосвічена людина, знавець багатьох мов. Його батько Семен походить з родини священиків, а по лінії матері письменник веде свій родовід з козацької старшини. Здобув добру, як на ті часи освіту: навчався спочатку у повітовій школі в Чернігові, потім – міській гімназії, яку через п'ять років успішно закінчив. У 1825 – 1828 рр. навчався в Харківському університеті, а закінчивши його, став викладати математику в Сумській повіто-

вій школі. Через три роки він складає іспит на вчителя гімназії російської словесності, і 1832 року призначається молодшим вчителем російської мови та географії до Луцької гімназії. З 1835 р. Морачевський був переведений на посаду старшого вчителя російської словесності до Кам'янець-Подільської гімназії. Через три роки виконує обов'язки і згодом призначається інспектором цієї ж гімназії, аж до 1849 р. Як викладач російської словесності, він відчував усі труднощі педагогів і учнів. Перших – у підготовці лекцій, особливо з історії словесності, за відсутністю достатніх посібників, а також у пошуку зразків з творів письменників, особливо давніх і середніх часів нашої батьківщини, других – у записуванні цих матеріалів. Про що і повідомляє Попечителю Київського навчального округу 18 лютого 1841 року. «Російська словесність, від початку утворення свого аж до наших часів, – пише П. Морачевський, – являє незоре, майже безмежне поле, засіяне численними та різноманітними скарбами, в яких відбився дух і характер славного, доброго, вірного, відданого Вірі предків своїх народу Російського; та скарби ці не оцінені ще критикою, не приведені в належну систему». Морачевський намагається зібрати з усіх існуючих на той час напрацювань і джерел найкращі матеріали для історії російської словесності і підібрати зразки творів, що показують особливості творчості кожного письменника, і таким чином складає Історію Російської словесності в трьох томах. «У подачі матеріалу, у поділі на періоди, відповідно поступовому розвитку і різним напрямкам словесності Російської від найдавніших до теперішніх часів, – продовжує у наступному листі П. Морачевський, – я намагався узгоджуватися з Програмою, складеною для гімназій, або, краще сказати, з подачею професора Максимовича, яка здається, природніша всіх інших» [2].

Але перше відділення філософського факультету, розглянувши історію Російської словесності Морачевського, доповідає свою оцінку Раді Університету святого Володимира, і вона виносить рішення, що «твір не має таких переваг, які б давали йому право бути введеним для керівництва при викладанні російської словесності в навчальних закладах Київського навчального округу». [2]

Подальший шлях письменника, як бібліографознавця та книгознавця був тернистим і доволі непростим. Ним було написано кілька поетичних творів російською і українською мовами, проте літературні праці на той період не принесли визнання [1].

Одним з найкращих і характерних для творчого поступу П. Морачевського твором є написана ним у 1848 році у Кам'янець-Подільському ліро-епічна поема українською мовою «Чумаки, або Україна з 1768 року. Поема в шести піснях, співана свідком тих часів столітнім чумаком Іваном Чуприною на нічлігах чумацьких в 1848 року». Створена поема у драматичні часи переслідування української культури після розгрому Кирило-Методіївського братства, після арешту і заслання М. Костомарова, П. Куліша, з відданням у солдати Т. Шевченка, коли, за висловом І. Франка, настає глухий антракт у роз-

витку української літератури. Саме в цей час Морачевський створює свою найкращу поему. Як і в «Гайдамаках» Т. Шевченка в ній змальовано віковичну боротьбу українців за свободу, за право самим господарювати “у своїй хаті і на своїм полі”. Основою сюжету твору стали історичні події, що відбувалися в Україні впродовж кінця XVI – першої половини XIX ст. В центрі уваги – період Коліївщини 1768 року. Цікавим є те – чим різняться ці два твори – насамперед: джерелами написання. У передмові до “Гайдамаків” Шевченко зазначає: “Про те, що діялось на Україні 1768 року, розкакую так, як чув од старих людей: надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого. Галайда впововину видуманий, а смерть вільшанського титаря – правдива, бо ще є люде, которі його знали. Гонта і Залізняк – отамани того кривавого діла, може виведені в мене не так, як вони були, - за се не ручаюсь. Дід мій, нехай здоров буде, коли зачина розкакують що-небудь таке, що не сам бачив, а чув, то спершу скаже: ”Коли старі люде брешуть, то й я з ними””.

І якщо Шевченко повністю спирається на фольклор, то Морачевський у своїй ненадрукованій післямові до “Чумакив...” наголошує на тому, що його поема – не казка старого чумака, а твір складений на підставі наукових джерел з історії України. Тут, у своєму зверненні “До того, кому трапляється читати сю поему”, автор зазначає: – “ Може ще хто назове мою поему *чумацькою казкою*... ні, вибачайте, се не казка! Розгорніть, коли не траплялось читати, Історію *Бантшиа Каменського*, *Маркевича*, навіть *Архієпископа Кониського*, а для останньої, шостої пісні, Історію Нової Січі, або Останнього Коша Запорізького – *Скальковського*: там все найдете, мало що може не так. І про те не я винен, а хіба – не сим будь пом’янут свідок тих часів столітній Чумак *Іван Чуприна*: може що й забув сердешний за старістю – вибачайте! Я пильно прислухавсь до нього від самого Кам’янця-Подільського, де перший раз зустрів його на нічлізі чумацькім під гаєм, аж до Ніжина; усе записував, щоб чого часом не забути – і от, шість його пісень перед вашими очима. Читайте на здоров’ячко, коли хто любить чумацькі пісні; а ні – так не беріть і в руки... от що!”[3].

Борису Шевеліву належить перше серйозне вивчення поеми (“Чумаки” Филимона Галузенка й справжній автор цієї поеми) і перше повне видання цього твору у збірнику «за сто літ: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття»[4]. За основу було взято макет книги Морачевського, ілюстрований 10 малюнками, що зберігається у Чернігівському історичному музеї ім. Тарновського.

З 1849 р. П. Морачевський обіймає посаду інспектора Ніжинського ліцею князя Безбородька та Ніжинської гімназії аж до відставки у 1859р. За плечима майже 25-річний досвід педагогічної та викладацької діяльності, великий творчий доробок. Вчений приходить до усвідомлення того, що потрібно систематизувати накопичені знання. Ось чому на початку 50-х років П. Морачевський приступає до наукового вивчення української мови: починає збирати матеріали для словника української

мови, за основу якого бере народне мовлення українців Полтавщини. До надісланого у 1853 році в Академію наук початку словника він додає невеликий художній твір українською мовою під назвою «Свѣтъ» («Світ». – «Українські Сонети») з поясненням кожного слова, таким чином, розпочинаючи свою працю над словником [5].

“На цілком усі букви азбуки, – пише у своєму листі П. Морачевський, – у мене дуже багато слів і вже складені в алфавітний порядок. У вибірці слів багато допомогли мені згадані мною матеріали народної поезії і мови, також твори Котляревського, Основ’яненка, Гулака-Артемовського та інших письменників, у яких кожен вислів є справжня жива народна мова” [5]. П. Морачевський просить Академію наук висловити свої поради і зауваження щодо упорядкування словника, відгукнутися, чи він на правильному шляху, чи буде корисною його праця? “Знаючи, – пише П. Морачевський, – що перший начерк, особливо в такій значній справі, складений згідно з уявою однієї людини, рідко буває вдалим, я тим більше осмілююся звернутися до Імператорської Академії наук, зі щонайглибшою повагою просячи уваги, поради й допомоги, сміючи запевнити, що у міру сил і здібностей, готовий трудитися на ниві вітчизняного слова, якщо мої труди можуть бути якимось корисні” [6].

І хоча академік І. Срезневський визнав працю П. Морачевського гідною повної уваги і схвалення всіх, кому дороге ґрунтовне вивчення російської мови в її місцевих видозмінах. Підкреслив її значний обсяг, багатство й різноманітність зібраних у ній матеріалів, водночас вміння автора правильно впорядковувати матеріали за накресленим планом. Висловив думку про те, що видання цього словника було б прекрасним подарунком у наш час, коли користі науки спонукають дорожити добрими посібниками для вивчення місцевих наріч [7].

Та не судилося.

Укладений словник мав засвідчити, що українська мова – самостійна, розвинена мова великого народу. Допустити друкування словника літературної української мови, де широко представлені матеріали з творів українських письменників, що нині є визнаними класиками і творцями нової української літературної мови, визнати її претензії на вільний розвиток офіційна російська наука не могла.

Сам факт друкування цього словника міг поставити крапку на безпредметних дискусіях: українська мова – окрема розвинена слов’янська мова чи діалект (наріччя)? [8].

До україномовних видань поета належить і поема “До чумака, або война ягло-хранцузо-турецька у 1853 1854 роках”, що складалася з п’яти невеличких книжок. Поема отримала схвальний відгук відомого, як на ті часи, літературного критика В.І. Аскоченського: – “Читаешь, не читаешься! Господь его знает, откуда это в малороссийском наречии такая неизобразимая меткость, текучесть, сладость и душе – веселье! Да какая покорность то мысли! Посмотрите, вот задумался поэт, и речь его зажурчала тихим, где-то там вдалеке отзывающимся потоком; вот воспрянул он, пораженный величием представшего очам его дела, – и сло-

во его загремело громом, застукало во сто, в тысячу молотов; вот проясняется взор поэта – и легкая ирония скользит по ровным строкам его «щирого спиванья»”.

*Сумно, брате!... Місяць ясний
Пливе серед неба;
Зірки сяють... тихо, любо...
Чого б ще нам треба?
Рай тай годі на сим світі –
Що ж то на тім буде?
На що ж пекло з сього раю
Роблять собі люде?
Де не глянеш – ріки крові,
Сліз море безкрає...
За що? про що?.. І хто гине,
Й хто губить – не знає.*

.....
*Сумно, брате!... Серце ниє...
Чому не сміється?
Засміється щире серце,
Як лихо минеться!
Як те лихо, що не тихо,
Поза круті гори
Кинем разом з ворогами
У синє море!...*

“Уж куда как хорошо было бы, если б г. Морачевский, так отлично владеющий малороссийским наречием, такой «добрый та разумный кобзарь» сделал из этих посланий до Чумака чтонибудь целостное, полное, упорядочив все так, как Бог ему на сердце положит. А впрочем и «за те вельке спасыби!»” [9].

Були й не такі втішні відгуки, наприклад, П. Куліша. “Поезія такого роду має тимчасове значення”, – підкреслював В. Науменко. Але цілком благородна мета, з якою Морачевський пустив свої книжки в світ: виручені від тиражу гроші передавались на користь пораненим і в сім’ї загиблих воїнів-захисників Севастополя, може служити якимось виправданням авторіві.

Результатом педагогічної діяльності П. Морачевського став написаний ним у 1862 році на українській мові курс “Священної історії” для училищ і народного читання, що був відправлений до Імператорської Академії наук з проханням надрукувати. Але отримав відповідь, що видання таких підручників є справою лише Св. Синоду. Подальша доля підручника невідома [10].

Після виходу на пенсію Морачевський розпочинає роботу над біблійними текстами. Попередній досвід складання словника української мови став важливим підготовчим етапом у його діяльності. Він впевнений, що при перекладі українською мовою можна зберегти канонічність текстів Святого Письма. Розуміючи необхідність і значимість такої ро-

боти, він починає плідно працювати, що свідчить про ґрунтовну підготовку, яка цьому передувала. Свій переклад, до якого приступив “з усією любовію моєї душі”, П. Морачевський розпочав, як засвідчують його чернетки, 14 березня 1860 року Євангелієм від Івана. Повністю тексти чотирьох Євангелій були завершені 16 листопада 1860 року Євангелієм від Марка, а до кінця грудня тексти були ним вже повністю відредаговані.

У листі до митрополита Петербурзького і Новгородського Ісидора від 28 вересня 1860 року Морачевський пише, що Україна, мовою якої говорить 12 мільйонів православних християн, досі не має на своїй мові навіть св. Євангелія, коли другі християнські народи мають Біблію рідною мовою. “Високі божественні істини, з усією простотою, ясністю та теплотою євангельського вчення, висловлені рідною, цілком зрозумілою для кожного мовою, з якою зливаються всі розуміння й думки народу, осяяли б темний розум ясним та душеспасенним світлом віри та вплинули б на хитку моральність народну швидче, певніше та глибше, ніж усі вчені тлумачення”. З метою досягнення якнайдосконалішого перекладу українською мовою, він “звіряв слов’янський текст з текстом російським, латинським, німецьким, французьким та польським”. Морачевський просить архипастиря оцінити його працю і благословити на продовження роботи, а також посприяти в опублікуванні. Але у відповіді 14 жовтня 1860 року Митрополит Ісидор повідомляє, що при приватному зверненні до Святійшого Синоду стало відомо, не переклад Євангелій Морачевського, ні когось іншого, не може бути допущений до друку. Як видно, митрополит не вніс навіть порушеного питання про друк Євангелія українською мовою на формальне засідання Синоду.

Відхилений рукопис повернувся автору в день смерті дружини і він на листі митрополита робить таку помітку: “получено 15 квітня 1861 року в день, час і навіть minutу смерті земного ангела хранителя душі і життя семі моєї”. Проте перекладач не залишив намірів опублікувати Євангеліє, і в кінці 1861 року звертається за підтримкою до вчених Імператорської Академії наук у Петербурзі, представляючи на їхній розгляд повний текст перекладу Євангелія. Вже на засіданні Відділення російської мови та славістики Академії наук 8 лютого 1862 року було заслухано доповідь І.І. Срезневського на працю П.С. Морачевського, в якій він дав високу оцінку перекладам Євангелія і охарактеризував перекладача “отличнымъ знатокомъ малороссійскаго наречія”.

Тоді ж було вирішено надрукувати переклад Морачевського в одному з видань Академії наук, у зв’язку з чим було складено рецензію трьома знавцями української мови: академіками О.Х. Востоковим, О.В. Нікітенком, та І.І. Срезневським. Рецензенти одностайно визнали переклад Морачевського за визначний факт як з погляду науково-філологічного, так і морально-релігійного. “Мова українська в цьому перекладі велично складає іспит та відкидає усі сумніви в тім, чи нею можна висловити високі ідеї розуму і піднесені почуття серця, не впадаючи у вульгарність, не огрублюючи їх, не паралізуючи”, говорить у рецензії. Академі-

ки прийшли до висновку, що євангеліє українською мовою спричиниться до морально-релігійної освіти українського народу, а тому запропонували, щоб Академія виступила перед синодом в справі дозволу його на друк після розгляду ще богословського.

Проте справа затягувалася, і щоб її прискорити, Президент Академії наук ще раз звертався до Св. Синоду. Але вирішальний голос в цій справі в Росії належав тоді не вищій науковій установі – Академії наук і не духовній владі – Синодові, а органам поліційно-адміністративного міністерства внутрішніх справ. Так 18 липня 1863 року з'являється таємне розпорядження міністра внутрішніх справ П. Валуєва про заборону друкування будь-яких релігійних чи навчальних книг українською мовою. На той час українська мова набувала поліфункційності своїм виходом у високу літературу, науку, законодавство, публіцистику і особливо – церкву. В церковній сфері цей циркуляр став законом на підставі спеціальної постанови під назвою “Указ Синода духовним цензурним комітетам”, який діяв до початку ХХ століття. Згідно з цією постановою, негайно було призупинено обговорення питання про переклад Нового Завіту П. Морачевського. Основна ж причина заборони перекладу П. Морачевського до друку – політична. Переклад було заборонено з огляду на “предосудительную цель” (сепаратизм), а не зміст.

Звернемося до тексту Циркуляру від 18 липня 1863 року, де перерахувавши у вступній частині всі «напасті», пов'язані з бажанням українців розширити сферу вжитку української мови (в основному все зводилось до того, що це все «польська інтрига»), Валуєв додає: «Наконец, и киевский генерал-губернатор находит опасным и вредным выпуск в свет рассматриваемого ныне духовной цензурой перевода на малороссийский язык Нового Завета. Принимая во внимание, с одной стороны, настоящее тревожное положение общества, волнуемого политическими событиями, а с другой – имея в виду, что вопрос об обучении грамотности на местных наречиях не получил еще окончательного разрешения в законодательном порядке, министр внутренних дел признал необходимым, впредь до соглашения с министром народного просвещения, обер-прокурором Св. Синода и шефом жандармов относительно печатания книг на малороссийском языке, сделать по цензурному ведомству распоряжение, чтобы в печати дозволялись только такие произведения на этом языке, которые принадлежат к области изящной литературы; с пропуском же книг на малороссийском языке как духовного содержания, так и учебных вообще назначаемых для первоначального чтения народа, приостановиться».

Але стрижневими словами документу, є зовсім не розмірковування про підступних поляків, котрі, назвавшись українцями, намагались опублікувати свої твори. Заборону міністр мотивував небажанням більшості «малоросів» користуватись рідною мовою. Це вони нібито «весьма основательно» довели, «что никакого особенного малороссийского языка не было, нет и не может быть и что наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием

на него Польши, что русский язык так же понятен для малороссиян, как и для великороссиян, и даже гораздо понятнее, чем теперь сочиняемый для них некоторыми называемый украинский язык».

Валуєвський циркуляр був ударом по усьому загалу українофілів, однак за його рядками, можна «розпізнати» й декілька конкретних імен. Це Володимир Антонович (поляк, що став українцем), Микола Костомаров (організував видання дешевих книг українською мовою для народу) та Пилип Морачевський (подав на розгляд переклад Нового Заповіту). Кожен з них кинув свій виклик Російській імперії і циркуляр 1863 року – це спроба самозахисту та ознака її слабкості. Як не парадоксально, але справу, зроблену Морачевським, можна вважати для імперії найнебезпечнішою – переклад Євангелія живою українською мовою був прямою антитезою «не было, нет и быть не может». Святе Письмо українською, у випадку його широкого поширення, перетворювало б «малообразованную» селянську масу в окремий народ. Як написав у 1906, після виходу друком Євангелія від Матфея у перекладі Морачевського, Олександр Лотоцький: «Книжка та складає епоху і в нашому письменстві, і націоналізації нашого краю. Доки народ не має Святого Письма на своїй мові, доти не може твердо стояти його національна свідомість».

Рукописи перекладів Морачевського були повернуті Св. Синодом до Академії наук. На засіданні Відділення 12 березня 1864 р. академік І.І. Срезневський зачитав листа від П. Морачевського, який пропонував взяти на зберігання до Академії його переклад Нового Завіту, не дозволений до друку, і для того просив надіслати йому повернутий зі Св. Синоду рукопис Євангелія і Діянь апостольських, обіцяючи надіслати взамін інший повний примірник перекладу всього Нового Завіту, який вже закінчено. З цим листом ним також було надіслано уривок перекладу Апокаліпсиса. 3 грудня 1864 р. П. Морачевським було надіслано до Академії новий список Нового Завіту з супровідним листом, в якому він просив дати на нього рецензію. Щодо перекладу Послань святих апостолів, ми маємо тільки відомості про наміри його зробити. Та Б. Шевелів вказує, що переклад Послань був здійснений у 1864 році, але доля рукопису невідома. Про те, що надісланий Новий Завіт складався з Євангелія і Діянь святих апостолів, є дані в протоколі засідання від 12 травня 1865 р., на якому зачитувався супровідний лист Морачевського до перекладу українською мовою Псалтиря, який він також просить передати на зберігання до Академічної бібліотеки, поки з'явиться можливість їх опублікувати.

П.С. Морачевський до останніх днів не полишав надію, що переклади текстів Святого Письма будуть видані і послугують українській духовній і просвітницькій справі. Він вважав себе щасливим, бо досягнув, за його власним визнанням, усього, чого прагнув. У своїх останніх листах із села Шняківка Ніжинського повіту до сина Віталія писав, що «кращого раю» не буде на небі, що «світліших ангелів не зустріне там, як ті, які оточують його на землі». Життя моє, певна річ, наближається до кінця, і я вдячний за нього Богу: якщо ранок і був дещо похмурим, то «полудень сяв наді мною світ-

лими й теплими променями; вечір мій тихий і спокійний, – я оточений любов'ю і сам повен любові”.

Сподівання Морачевського справдилися, але значно пізніше, вже після його смерті.

Після революційних подій 1905 року українська громада в Петербурзі подала до Кабінету Міністрів прохання про скасування заборони на українське друковане слово та на видання Євангелія. В цьому ж році дозвіл було отримано. Зазначимо, що надруковано було суттєво відредагований варіант перекладу. Чи є справедливим те, що на перекладі не було зазначено ім'я перекладача? Гадаємо, що ні.

Несправедливим є і те, що прохання нащадків П.С. Морачевського о “приведении в надлежащий приличествующий вид храма, построенного в селе Шняковке, Нежинского уезда, Черниговской губернии, во имя Введения во Храм Пресвятыя Богородицы и об увековечении путем постановки скромного пам'ятника на его могиле при той церкви” біля 100 років залишається без відповіді. Церква зруйнована у 1938 році. І тільки в наш час до 200-ліття з дня народження П. Морачевського у селі Шестовиця, де минули його дитячі роки, встановлено меморіальну дошку. З ініціативи вчительки української мови Сірик Ольги Григорівни творчість земляка вивчається в школі. У селі Шняківка Ніжинського району, з ініціативи голови сільської ради на умовному місці поховання письменника був встановлений великий дерев'яний хрест, обвитий вишиваними рушниками. А церковна громада села планує відродити храм. На жаль пам'ятника досі немає. Втім, є вдячна пам'ять.

Пам'ятаймо, що у кожної нації існують постаті, які визначають її культуру, ментальність і, зрештою, її совість. Такою постаттю, великим подвижником, людиною, що заклала перший «наріжний камінь» у розвої української літературної мови, за словами Івана Огієнка, був Пилип Морачевський.

Література

1. *Хропко П., Кейда Ф.* Життя і творчість Пилипа Морачевського // Дивослово. – 2001. – №1.; та їхня добірка поем та віршів: Пилип Морачевський. Твори. – К., 2001. – С.18.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДАК України) Ф.707, оп.7, спр.104. «О рассмотрении составленной учителем Каменец-Подольской Гимназии Морачевским Истории Русской Словесности для употребления в учебных заведениях».
3. Чернігівський історичний музей ім. В.В. Тарновського, інв. № Ал 733, книга II. – С. 195-196.
4. “За сто літ: Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття/ За ред. М. Грушевського. – Книга шоста.– К.-Х.: Державне вид-во України, 1930. – С. 37-106”.
5. Извлечение из протоколов Второго Отделения Императорской Академии Наук за август 1853 года. – ИОРЯС. – Т. 2. – СПб., 1853. – С. 269-270.

6. О рассмотрении начала составляемого г. Морачевским “Опыта Малорусского словаря” // Архив РАН (СПб) – Ф. 9. – Оп. 1 – Спр. 132.
7. Извлечение из протоколов Второго Отделения Императорской Академии Наук за сентябрь 1853 года. – ИОРЯС. Т. II, вып. 9 СПб. 1853, С. 306.
8. *Галас Б.К.* З історії українсько – російського словника Пилипа Морачевського // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Випуск 10. Житомир, 2003. - С.72-73.
9. *Аскоченский В.* Библиографическая летопись // Киевские Губернские Ведомости. Часть неофициальная - 1856 год. – № 28. – С. 136-138.
10. Див.: “Выписки изъ протоколовъ Императорской Академии Наук: Отделение Русского языка и Словесности”. – ІР НБУВ, архів В.П. Науменка у ф. 1, № 3124. – Арк. 1 зв. – 2.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 22.12.2009 р.
Рекомендовано до друку докт. техн. наук, професором Мойсишиним В.М.*

HE GOT TO HIS NATION BELIEF IN ITS LANGUAGE...

T. I. Kotenko¹, V.A. Shenderovskij²

¹*The Vernadsky National Library of Ukraine, Ukraine, 03039, Kiev, prosp. 40-richchia Zhovtnia, 3; +38(044) 525-81-04;*

²*Institute of Physics, Ukraine, Kyiv, NAN of Ukraine, pr. Nauki, 46, tel. (+38044) 525-07-77, e-mail: schender@iop.kiev.ua*

Pylyp Morachewsky's activity and contribution to Ukrainian spirit and culture language heritage has been observed who was a pedagogue, a writer and the first author of the Gospel translation into Ukrainian.

Key words: *Ukrainian, national factor, the Gospel, spirituality, literature.*